

MARGINAAL K. J. PETERSONI JA O. W. MASINGU SUHETE ASJUS

LEO ANVELT

Rudolf Põldmäe sisukas ja huvitavas ülevaates „Eesti kirjanduse probleeme XIX sajandi esimesel veerandil” („Keel ja Kirjandus” 1978, nr. 4, lk. 207–216) puudutatakse muu seas jälle kord O. W. Masingu ja K. J. Petersoni vahelkorda (lk. 214–216). Siinkirjutaja nõustub täiesti sellega, et ratsionalist Masing vararomantik Petersoni hästi ei võinud mõista. Kahtlusi äratav aga selle illustreerimiseks toodud näite sobivus. Autor kirjutab Petersoni kohta: „Muidugi kavatses ta oma luuletoodangut mingil määral avalikkuse ette tuua ka „Beiträge” lehekülgedel. Ta saatis Rosenplänterile 1818. a. oktoobris mõned oodid ja palus nende kohta hinnangut. Rosenplänter ei julgenud üksi otsust teha ja läkitas need oma parimale nõumehele O. W. Masingule.” Järgnevalt refereeritakse ja tsiteeritakse artiklis pikalt Masingu teravalt eitavat arvamuseavaldust (lk. 214–216). Lugejale jääb mulje, et toimub Petersoni algupäraste oodide Masingule saatmine ja arvustamine viimase poolt. Oli see tõesti nii? Kaks luuletust, mida Masing peaaegu rida-realt tuuseldab[,] ei ole ju K. J. Petersoni omad, vaid tõlked kreeka keelest. Originaale omistati tol ajal veel Anakreonile, kuigi praegu arvatakse, et nad on loodud hiljem (Kreeka kirjanduse antoloogia. Tallinn, 1964, lk. 576). Tegemist on igatahes luuletõlgetega selle sõna vanas tähenduses, mitte meie ajale omaste vabade imitatsioonidega. (Kreekakeelne originaaltekst paikneb koos tõlgete ja Masingu märkustega Põldmäe poolt viidatud kohas samal leheküljel.) Mingitest muudest luuletustest arvustav Masing siin näiteid ei too. Alles teades, et tegemist on tõlgetega, mõistame õigesti järgmist passust Põldmäe artiklis: „Mind mo söbber söimab.” – Anakreoni on olnud „laimab” või „laidab”. Originaalluuletuse puhul ei hakkaks Masing ometi Petersonile peale sundima Anakreoni sõnastust! Paari lühikese luuletõlke põhjal (mis pealegi pole vararomantilised) väita, et „Masingu pahameel käis Petersoni luulelaadi kohta täies ulatuses, sest see tungis igas suunas välja ratsionalistliku õpetusluule rangetest piiridest” on küllap liiga julge. Muidugi ei saa ka öelda, et Masing siin arvustab „teravalt noore luuletaja andekalt leitud kujundeid”, sest arvustatavad kujundid on tundmatu kreeklase omad. Et Masing oleks Petersoni algupärast luulet tundnud või arvustanud, selle kohta pole siinkirjutaja teada seni leitud andmeid, kuigi sellest on korduvalt räägitud kui tõestisündinud seigast. Nii näiteks kurdab 1923. aastal Hugo Brindfeldt („Looming” nr. 2, lk. 129): „Kui üks neist, luuletaja, noor, elurõõmus, täis julgust ja sädelevat vaimukust, saatis

mõned omad laulud lugemiseks teisele, elutõsisele vanamehele, teoloogist rahva-, keele- ja kirjamehele, kirjutas see arvustuseks järgmised rasked read: „Waat! nenda on nende jamsimised...” ([Masingu] tsitaati võib lõpuni lugeda Põldmäe artiklis). Sellele, et Masingule hindamiseks saadatud luuletused olid tõlked, on varemgi tähelepanu juhitud, näiteks M. Lepiku poolt (M. Lepik, Kristian Jaak Peterson. „Eesti Kirjandus” 1932, nr. 9, lk. 368–369)]. Aga nähtavasti tuleb seda veel kord teha.

Masingu etteheited kõnealuste luuletuste sisu kohta tabavad tegelikult enam originaali autorit kui Petersoni, viimast ainult seevõrd, et ta Masingu arvates midagi lugejale kohatut serveerib. Etteheited keele kohta lähevad muidugi ainult Petersoni pihta. Keel eelkõige näibki Masingut ärritanud häbematuseni teravas arvustuses, mis õnneks küll oli määratud lugemiseks Rosenplänterile, mitte Petersonile. Masing, kelle unistuseks oli üldise ajakohase kirjakeele formeerimine ja selle „Beiträge” kaudu sakslastelegi tutvustamine, ei võinud sallida „maada” ja „merda” laadis anakronisme. Ülearuse ning kasutu uuendusena tundus talle sõnaalgulise h asendamine kreekapärase spiritūs lenis’ega, mida hiljuti oli propageerinud Luce (Beiträge) mõjul. Küllalt põhjusi pahandamiseks kirglikule keelekorraldajale! Keeleline külg küllap oleks ka Petersoni originaalse luule puhul Masingut häirinud,

Leo Anvelti marginaal ühe vana vaidluse serva

Siin avaldatud marginaali kirjutas Leo Anvelt (1908–1983) tõenäoliselt varsti pärast seda, kui ajakirja Keel ja Kirjandus aprillinumbris 1978 oli ilmunud Rudolf Põldmäe artikkel „Eesti kirjanduse probleeme XIX sajandi esimesel veerandil” (Põldmäe 1978: 207–216). Sama käsitluse avaldas Põldmäe järgmisel aastal oma kogumiku „Kultuuriloolisi vahelugemisi” avaloona täpsustatud pealkirjaga „Eesti rahvakirjanduse sünniprobleeme XIX sajandi esimesel veerandil” (Põldmäe 1979: 7–22). Et Anvelt seda üllitist siinses marginaalis ei maini, on ta oma ääremärkuse kirja pannud oletatavasti enne Põldmäe kogumiku ilmumist (impressumi andmetel läks raamat ladumisele 5. jaanuaril ja trükkimisele 14. augustil 1979, vt Põldmäe 1979: 264).

Marginaali käsikiri, mida säilitatakse Eesti Kirjandusmuuseumis Leo Anvelti materjalide hulgas (KM EKLA, f 302, m 14 : 4, l 2–3), leidub säilikus, mis koosneb neljast lehest. Selle lehed 1 ja 4 on õigupoolest A3 mõõdus kollakasvalge paberipoogen, mis on kokku murtud ja mille vahele on paigutatud kaks A4 suuruses joonelist lehte, lehed 2 ja 3. Esimesel lehel on Anvelti käega kirjutatud pealkiri Peterson, teisel ja kolmandal lehel on siin avaldatava marginaali tekst, mis on käsitsi kirjutatud, mahatõmbamiste ja vahelekirjutustega ning katkeb poole lause pealt. Neljandal lehel on põgusaid mustandlikke märksõnu ja lauseid, mille sisu lubab arvata, et tegemist on siinse marginaali eelvisandiga.

Miks Kristian Jaak Petersoni eestikeelne luulelooming, olgu algupärane või tõkeline, ei jõudnud omaaegse lugejani, on olnud vaieldav osalt just selle vääriti mõistetud seiga tõttu Otto Wilhelm Masingu ja Petersoni suhetes, mida Anvelt siin taas seletada püüab. Vaidlusi põhjustanud arvamused ise leidub Masingu kirjas Rosenplänterile 17. mail 1819. Sõnumik on nüüdseks avaldatud, nimelt Leo Anvelti sisulisel juhtimisel koostatud väljaande

„Otto Wilhelm Masingu kirjad Johann Heinrich Rosenplänterile” II köites (Masing 1996: 96–103).

1930. aastate alguses oli Eesti humanitaaride tähelepanu pälvinud Mart Lepiku ja Gustav Suitsu poleemika ajakirjas Eesti Kirjandus. Lepik, vaieldes Suitsu varasema idealiseeritud Petersoni-käsitlusega, tõi käibesse mitmeid uusi fakte Petersoni kohta ja rõhutas muu hulgas, et Masing andis kar-mi hinnangu vaid Petersoni kahele tõkeluuletusele (Lepik 1932, mida Anvelt käesolevas marginaalis osundab). Suits omakorda, tunnustades küll Lepiku allikaleide, süüdistas oma vastusartiklis (Suits 1933) Lepikut uusasjalikkuses ja biograafiliste andmete ületähtsustamises. „On, nagu oleks M. Lepiku filoloogilis-biograafiline töötamine valiksugulane pigemini kohaliku uusasjaliku nüüdsusega. Kus huvi kirjanikkude käitumise ja kuulduste kohta nende eraelust kipub varjama teoste harrastust ja loomingu hinnangut, seal leiab objektiivne arhiivides otsiskleja ka minevikust seda, millele ta ajaümb-ruskond on aldis,” torkab Suits (1933: 144). Masingu Petersoni-kantselduste puhul arvab Suits üsna põhjendatult, et kuigi need käisid vaid tõkeluuletuste kohta, mõjutasid need Rosenplänteri suhtumist muussegi nooruki luulesse: „Kuid Äksi praosti äge otsus otsustas ometi ka Petersoni oodide ja idüllide saa-tuse Rosenplänteri silmis” (Suits 1933: 148).

Tundub, et vaikumisi on Anvelt Suitsu madaldavat hinnangut Lepiku suhtes siiski ülekohtuseks pidanud. Põldmäe ei ole oma artiklis Masingu-Petersoni vastuolu varasematele käsitlustele viidanud ja seegi võis ääremärkuse kirjutajale mitte meeldida. Sõnaselgelt andestamatuks peab Anvelt aga faktieksimust. Üldistusjulge ja kogenud kirjandusteadlase Rudolf Põldmäe vääratus ongi seda kahetsusväärsem, et Kirjandusmuuseumis 1958. aastal ilmuma hakanud uurimus- ja materjalikogumikus „Paar sammukest” on Lepik oma kirjutises täpselt ja usutavalt atribueerinud need oodid, mis Peterson oli 20. oktoobril 1818 saatnud tutvumiseks Rosenplänterile (Lepik 1958: 266): need on luuletused „Pääw”, „Süggise-laul”, „Jummal” ning „Innimeste waim” (KM EKLA, f 192, m A 16, l 23–26, vrd Lepik 1958: 262). Pole tõepoolest andmeid, et Masing neid või teisi Petersoni algupärandeid näha oleks saanud. Küll aga on kindel, et Rosenplänter küsis Masingu arva-must kahe Petersoni tõlke kohta, saates Masingule nende ära kirja pealkirja-ga „Uebersetzung zweier Lieder Anakreons” (vt Masing 1996: 99–100); just neid tuuseldab Masing oma sõnumikus 17. mail 1819 (Masing 1996: 96–103). Põgusalt, kuid korrektselt esitab ja tõlgendab sama seika muide Karl Taev oma Petersoni-käsitluses, mis leidub Aarne Vinkeli toimetatud „Eesti kirjan-duse ajaloo” I köites (Taev 1965: 397). Kummatigi ei ole ka Põldmäe kirjutise toimetajad Heldur Niit (Keel ja Kirjandus) ja Peeter Olesk (Eesti Raamat) ning kogumiku arvustaja Nigol Andresen (1980) vajalikuks pidanud siin kuidagiviisi korrigeerivalt sekkuda.

Mis puutub veel Anvelti marginaali, siis täpsustagem, et kogu kreeka-keelset originaalteksti Rosenplänteri ära kirjas siiski pole, vaid üksnes kreekakeelsed pealkirjad (vt Masing 1996: 99). Hu(u)go Brindfeldt (snd 1901 Virumaal, a-st 1925 perekonnanimega Ilmaste), kelle artiklile Loomingus (1923) Anvelt viitab, oli aastatel 1921–1926 Tartu Ülikooli filosoofia-teaduskonna üliõpilane, kelle stuudium ei päädinud diplomiga (Album Aca-demicum 1994: 138). Artiklis suhtub Brindfeldt Suitsu varasematesse seis-u-kohtadesse suure respektiga. „Kreeka kirjanduse antoloogias” (Antologia

1964) leiduvad Anakreoni kolme luuletuse tõlked Ellen Niidu ja Valmen Hal-lapi sulest (Antoloogia 1964: 105); Petersoni tõlgitud oletatavat Anakreoni luulet kogumikus pole, kuid sellest on räägitud Anvelti osundatud kommentaaris (Antoloogia 1964: 576). Kommentaaride kirjutajaiks ja koostajaiks on olnud August Annist, Ain Kaalep, Astrid Kurismaa, Richard Kleis, Pärja Palk-Puksoo, Karl Reitav ja Ülo Torpats (vrd Antoloogia 1964: 567). Kes neist kirjutas Anakreoni kohta, on mulle teadmata. *h* asemel *spiritus asper*'i kasutamist oli „Beiträges” soovitanud Johann Wilhelm Ludwig von Luce (1816); sellest rääkiv lause marginaali lõpuosas on Anveltil jäänud konarlikuks ja servale on ta kirjutanud: „Luce *h*. Kus kohas?”

Selle kohta, miks Anvelt oma marginaali viimistlemata ja avaldamata jät-tis, võin teha vaid oletusi. Loomult heatahtlik ja ääretult tagasihoidlik, ei pidanud ta avalikku poleemikat tunnustatud kolleegiga lõpuks ehk lihtsalt kenaks. Teiseks on võimalik, et millalgi sobival hetkel lootis ta Põldmäega asja arutada tuttavlikumalt ja silmast silma: kõnesoleval ajal võis mõlemat kirjan-dusteadlast kohata tollases kirjandusmuuseumi käsikirjade osakonnas. Kol-mandaks oli parajasti taas käivitud Masingu kirjaväljaande trükiks ette-valmistamine ning Anvelt võis arvata, et sealses kommentaariumis on oma seisukoha esitamine vormis *sapientis sat* loomulikum ja kohasem. „Küsimuse üle, kuivõrd K. J. Petersoni luuletuste „Beiträge's” avaldamata jätmist mõjustas Masingu negatiivne hinnang, on kirjandusteadlased M. Lepik ja G. Suits vaiel-nud, veenvatele tulemustele jõudmata (vt Eesti Kirjandus, 1932, lk 368–372 ja 1933, lk 148). Ilmselt ei mõistnud ka Rosenplänter ise K. J. Petersoni luule väär-tust,” kõlab vastava kirjakohta selgitus (6. kommentaar, Ma-sing 1996: 103).

Loodan, et mu kaks igavikku siirdunud auväärset kolleegi ja õpetajat Leo Anvelt ja Rudolf Põldmäe ei pane pahaks, kui Anvelti marginaal nüüd siiski trükki pääseb, et leoanveltliku tagasihoidlikkusega tähistada autori 100. sünniaastapäeva ja meelde tuletada vana kuldset põhimõtet: usalda, kuid kont-rolli. Fakti võib tõlgendada nii ja naa, kuid fakt ise peab olema võimalikult täpne. Enesekriitilise näitena üldistuslibastumise kohta olgu öeldud, et Masingu kirjaväljaande kommentaar, mis oma lõppviimistluse sai paraku pärast Anvelti surma, oleme kahel korral kasutanud sõna „luuletus” seal, kus võinuks ometi seista „luuletõlge” (vt 10. kommentaar, Masing 1996: 103).

Anvelti tekst on esitatud ilma diplomaatilise täpsuseta, s.t puhtandina, vahelekirjutised jm parandused on paigutatud oma kohale tekstis. Anvelti keelepruuk on muidugi jäetud muutmata. Üksikud publitseerija lisandused on tekstis nurksulgudes []. Vaikimisi on võetud ära punkt pealkirja lõpust ja lisatud autori nimi.

HELI LAANEKASK

Kirjandus

Album Academicum 1994 = Album Academicum Universitatis Tartuensis 1918–1944. II. Tartu Ülikooli 1919–1929 immatrikuleeritud üliõpilased. Matrikli-numbrid 1–10191. Koostanud L. Lindström, T. Hiio jt. Tartu Ülikool, Eesti Ajalooarhiiv, Eesti Teadusfond. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

- Andresen, N. 1980. Uurimusi kultuuri- ja kirjandusloost. – Keel ja Kirjandus, nr 4, lk 249–250.
- Antoogia 1964 = Kreeka kirjanduse antoogia. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus.
- Brindfeldt, H. 1923. Kr. J. Peterson ja O. W. Masing. – Looming, nr 2, lk 129–137.
- Lepik, M. 1932. Kristian Jaak Peterson. – Eesti Kirjandus, nr 8, lk 353–376.
- Lepik, M. 1958. Kristian Jaak Petersoni käsikirjad ja kirjad. – Paar sammukest eesti kirjanduse ja rahvaluule uurimise teed. Uurimusi ja materjale I. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus, lk 253–275.
- Luce, J. W. L. v. 1816. Orthographischer Vorschlag. – Beiträge zur genauern Kenntniß der ehstnischen Sprache, H. 6, lk 48–49.
- Masing 1996 = Otto Wilhelm Masingu kirjad Johann Heinrich Rosenplänterile 1814–1832. Teine köide 1819–1820. Kirjad 49–116. Koostanud L. Anvelt, E. Aaver, H. Laanekask, A. Nagelmaa. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum.
- Põldmäe, R. 1978. Eesti kirjanduse probleeme XIX sajandi esimesel veerandil. – Keel ja Kirjandus, nr 4, lk 207–216.
- Põldmäe, R. 1979. Kultuuriloolisi vahelugemisi. Tallinn: Eesti Raamat.
- Suits, G. 1933. K. J. Peterson uusajalikus valgustuses. – Eesti Kirjandus, nr 3, lk 142–149.
- Taev, K. 1965. Kristjan Jaak Peterson. – Eesti kirjanduse ajalugu I. Esimestest algetest XIX sajandi 40-ndate aastateni. Toim A. Vinkel. Tallinn: Eesti Raamat, lk 383–412.